

ERDÉLYI MÚZEUM

XVII. kötet.

1900.

VI. füzet.

Az erdélyi németek bevándorlása és a szebeni prépostság a XIV. század végeig.

— Meghatározások és helyreigazítások. —

(Első közlemény.)

A német elemek Magyarországra való bevándorlása ép oly régi, mint a magyarok és a németek közötti érintkezés egyáltalában. Ha Magyarország kereszténység előtti korszakától eltekintünk, akkor a két néptörzs egymás közötti érintkezésének első, de egyúttal legjelentékenyebb kezdőpontjátúl azon, körülbelül összeeső korszakot nyerjük, melyben a kereszténység behozatala után István magyar trónörökös Gizella bajor herceg-leányt nőül vette.

Oly időben, midőn a még meg nem szilárdult állami és társadalmi viszonyok nem nyújtottak elég biztosságot arra, hogy valaki saját otthonában keresse szereneséjét, a midőn a népvándorlás még teljesen el nem tűnt hullámai az idegenben talált szereneséről és jólétről szóló visszaemlékezést még el nem mosták — és a kalandvágy az ököljoggal határos viszonyokban, melyek az erősebb és merészebb számára biztosították a győzelmet, hatalmas támpontra akadt: magától érthető dolog volt, hogy azon közös kapocs, melyet a vallás és a házassági összeköttetés a két törzs között létre hozott, a kölesönös érintkezés emeltyűjévé vált. Az uralkodó családok házassági összeköttetése a hazai örökösödési és birtokviszonyokkal meg nem elégedett fiatalabb nemzedékeket arra indította, hogy szereneséjüket az európai államok rendszerébe belépett országban keressék és hogy a nem szabadok és jobbágyok, kiket magukkal vittek, új otthonukban is szolgálatukban maradjanak. Mert ha nines is kizárva, hogy az akkor történt bevándorlásoknak egyike-másika, mely még századok múlva hatalmas nyomokat hagyott maga után, csak egyes személyek megjelenésére vezetendő vissza és bár igaz, hogy számos

kütfő a bevándorlás megtörténtét csak egyes nemzeti- vagy személynevek alakjában adja tudunkra: mégis tagadhatatlan, hogy azon jövevények, kik új hazájokban földbirtokot nyertek és az illető vidék birtokos családjainak őseivé váltak, mint idegen emberek, kik új hazájuk nyelvét nem értették, az egyes emberek rendelkezésére álló erővel nem lettek volna képesek a nekik adományozott, többnyire lakatlan és műveletlen földeken kulturtelepeket alkotni. Szükségük volt tehát arra, hogy hasonnemű, nyelv és nemzetiség által egymással összekötött tömeg egyesült erejével hassanak. Valamint tehát az emberiség fejlődési korszakainak legfontosabb eseményei a későbbi epigonok emlékezetében csak ugyanazon korszakoknak egyes kimagasló alakjaiban tükröződtek vissza és a még későbbi ivadékok ahhoz voltak szokva, hogy a nagyobb tömegeknek együttes működése által létrejött eseményeket az egyes hősöknek a hagyományban fentartott neveivel azonosítsák: úgy van ez az idegen, illetőleg német elemeknek Magyarországra való legrégebbi bevándorlásával is. A Tibold, Hont-Pázmán, Vecelin-Ják, Heidrik, Botho, Gut-Keled, Altmann-Balog, Buzád-Hahót, Hermann nevek stb. a német elemek Magyarországra történt legrégebbi bevándorlásának ugyanannyi határkövei.

A mi a bevándorlás *idejét* illeti, arra nézve csak a legkevesebb esetben vannak megbízható támpontjaink. Kézzelfogható, hogy oly időben, a midőn a birtokviszonyok még nem voltak telekkönyvileg szabályozva, midőn a hagyomány az okíratot pótolta és egy elveszett bizonyítvány csak a mindenkori áramlatoktól és szeszélyektől befolyásolt tanúk vallomásai útján volt pótolható: a bevándorolt elemek utódai szükségesnek találták őseik bevándorlásának idejét lehető korai időszakba helyezni, a mi arra enged következtetni, hogy némely bevándorlás bizony sokkal később történhetett, mint a krónika és az általánosságban elfogadott közvélemény tartja. Ezt egyes esetekre nézve okíratilag is ki tudjuk mutatni. A legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy a jövevények zöme csak a tatárjárás után jött az országba, midőn a megtizedelt lakosság és a tömegesen üresedésbe jött ingatlan birtok letelepedésre nézve felette kedvező alkalmat nyújtott. Ez természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egyik-másik eset, mint például a szászok Erdélybe költözése korábban is történhetett, mint a közvélemény tartja.

A legrégebbi bevándorlások közé tartoznak, mint már fönt jeleztük a Gizella korából való csekélyszámú hiteles esetek, a melyeknél azonban korántsem vagyunk jogosítva feltételezni, hogy az illető bevándorlók Gizellának 995-ben történt férjhezmenetelével egyidejűleg jöttek az országba. Gizella korszaka tudniillik Magyarországnban töltött több mint negyven évi tartózkodására terjed és így helyes úton járunk, ha az esetek legtöbbszörét ez időszakra helyezzük.

Németország mely részeiből történt a bevándorlás? erre a kérdésre csak *egy* válaszunk van, t. i. hogy mindazon részekből, hol németül beszéltek. „Graf“ Tibold valószínűleg a bajor Schaumburg-ból jött, Hont és Pázmán szent István idejében Sváborországból, Goth és Keled a Breisgauból, Altmann (a Balog nemzetség őse) Thüringiából, Buzád és Hahold Meissenből, Hermann a bajor Nürnbergből, Kahl (Gizellának egyik kísérője) Bajorországból, a Kórógyiak őse Meissenből, a szatmár-németi németek Gizella idejében Bajorországból, a kikhez még az ország nyugati határán fekvő osztrákvidékekből (Krajna, Karinthia, Styria, Ausztria, Morvaország stb.) is esatlakoztak bevándorlók.

A jövevények első nemzedéke, midőn maguk és új polgártársaik bevándorlásuk történetét és származásuk vidékét még jól ismerték, mindenesetre még eredeti családi vagy tulajdonképeni hazájukat eláruló névvel éltek, később azonban, midőn a közvetlen visszaemlékezések napról-napra elmosódtak, egyáltalában csak „németek“-nek nevezték őket, a nélkül, hogy Németországnak azon különös részére figyeltek volna, mely tulajdonképen szorosabb értelemben veendő hazájuk volt.

A XIII-ik és XIV-ik században különös szokássá vált, hogy az egyetemes jellegű eláruló „németek“ jelzés helyett szóban és írásban kettős megjelölést használtak, melynek jelentőségét mindeddig nem méltányoltuk kellőleg és a mely a következőből áll:

Úgy találjuk ugyanis 1. hogy régi okmányaink Magyarországn német lakosait részint „Theuthonici“ részint „Saxones“-nek nevezi. 2. hogy manapság a „Saxones“ alatt többnyire a Németország szász vidékéből bevándoroltakat értjük és 3. hogy a „Saxones“-ben első sorban Erdély német lakosait látjuk.

Az okíratok anyagnak hosszú évek során összehasonlítás útján eszközölt tanulmányozása, egybevetve a mindenkor események logi-

kai elemzésével, e pontok megvilágítására nézve a következőket eredményezték, a melyekről magától értetődik, hogy csak egyéni felfogás és apodiktikus jelleggel egyáltalában nem bírhatnak.

a) A régibb kútfők a „Theutonici“ alatt első sorban és az esetek legtöbb részében csak Magyarország azon német lakosait értik, kik az ország egész nyugati határán fekvő osztrák vidékről, nevezetesen Krajna, Karinthia, Stiria, Felső- és Alsó-Ausztria és Morvaországból jöttek, míg a „Saxones“ alatt nemcsak azon németeket értették, kiknek eredeti hazája a tulajdonképeni Szászország volt, hanem mindazokat, kik a német birodalomnak Ausztrián kívüli bármely néven nevezendő vidékeiből származtak.

Legfényesebben bizonyítja ez utóbbit Kálmán szlavóniai hercegnék 1231. évi okmánya, melynek erejével a valkói vár szomszédságában lévő jövevényeknek, illetőleg vendégnépnek, bizonyos jogokat adományoz és e jövevényeket, *Teutonici, Saxones, magyarok és szlávoknak* nevezi.¹ Látjuk tehát, hogy ez esetben a Saxones a Teutonici mellett mint ezektől szorosán megkülönböztetendők vannak kiemelve. Egyik további bizonyítékát találjuk II. Andrásnak 1230. évi okiratában,² melynek erejével a Szatmár-Németi helységben lakó német vendégnépet szintén bizonyos jogokkal megajándékozta. A jövevények utódai maguk mondják, hogy ősökük valamikor Gizella királyné kíséretében jöttek Magyarországra és mindamelllett azt olvassuk, hogy András őket felhatalmazza, hogy városi bírójukat a *szászok* joga szerint (*more Saxonum*) válaszszaak stb. Már most csak fel nem tehetjük, hogy András a bajor eredetű vendégeknek az akkori szász hercezségben divó jog szerint adott volna jogokat és kiváltságokat, még akkor sem, ha feltehetnők, hogy maga vagy tanácsadói e jogot ismerték volna. A „*more Saxonum*“ ez esetben is csak az egyetemes német joggal vagy szokással lehet azonos. Azon esetleges kifogás pedig, hogy András akkor nem is a német birodalmi, hanem az erdélyi szászoknál divó jogra gondolt, azért nem állhat meg, mert maga András csak nem régen ezelőtt (1224) tanúsítja, hogy az utóbbiak a II. Gyécsától részükre adományozott jogoktól és kiváltságoktól megfosztattak és hogy azokat 1224-ben megújítja. Azon kifogás,

¹ Fejér. III. 2, 237.

² Fejér. III. 2, 211.

hogy Magyarország királya saját országában csak el nem járhatott holmi külföldi szabályok szerint, azért nem fogadható el, mert arra nézve, hogy némely *jövevények* hazájukban dívó törvényekkel ajánlékoztatott meg, számos példánk vannak.

Hogy II. András épúgy, mint elődei és utódai az osztrák vidékekről származó németeket is *hébe-korba Saxones*-nek nevezi, az nem csak abban léli magyarozatát, hogy az egész helyett a részt vették (*pars pro toto*); hanem abban, hogy akkori időben, midőn a földrajz és távolabbra eső népekről szóló ismeretek kezdetlegesek voltak és a szomszédos vagy távolabb államokban lezajlott eseményekről és állapotokról szóló hírek alig vagy csak gyéren és így is csak megbízhatatlan alakban nyomultak a külföld hatáiraiba, Magyarországon csak a szászokban ismerték a németeket és ennek következtében az Ausztrián kívüli németeket kivétel nélkül „szászok“-nak nevezték. Egészen úgy, mint mainapság keleten minden nyugati embert „frank“-nak neveznek és a művelt nyugati ember a francziában még most is a román faj legkiválóbb képviselőjét látja. Nincs is kizárva, hogy a legkorábbi bevándorlások egyike tényleg Szászországból indult ki, melynek utóhatása az epigonok emlékezetében oly nyomatékos és erős rezgéseket hagyott maga után, hogy ennek következtében az összes nem osztrák németeket a „Saxones“ névvel jelezték. Tényleg úgy találjuk, hogy pl. III. István a Meissenből származó Gottfriedot használta fel a bosznia bán leveretésére és IV. István az ellene fellázadt Csák nemzetség megfélemezésére a szintén meissenisi származású Haholdot hívta 1163-ban Magyarországra.

b) *Saxones*-t nemesak Erdélyben találunk, hanem Magyarországnak egyéb, Erdélytől elég távol eső részeiben is. Eltekintve attól, hogy 1246-ban a Káva melletti Kispesten lakó *Saxones*-ekről van szó és hogy a Szepesség németjeit szászoknak nevezték és főispánjaik már az Árpádok alatt a „*comites Saxonum*“ hivatalos címmel élnek: már II. András 1217. január 13-án arról szól, hogy a bármily nemzetségű embereknek, kik a sz.-garambenedeki monostor területén telepedtek le, „legyenek akár szászok, magyarok vagy szlávok“ bizonyos előjogokat adományoz.¹ Hogy itten az e vidéken lakott három főnemzetiség megjelölésére használt „Saxo-

¹) Knauz I. 212.

nes“ alatt nem szabad a szoros értelemben veendő szászokat értenünk és hogy András e kifejezés alatt esakis a németnyelvű lakosságra gondoltak általában az oly világos, hogy minden további indoklása felesleges. De menjünk még tovább is. Egy Rüdiger nevű német ember még Imre királytól (†1204.) megkapta vala a Hontmegyében most is létező Szebeléb helysége, mihez II. András 1211-ben még az ugyanazon megyebeli Szántót is hozzáadta. Rüdiger fia Ervin 1222-ben szebelébi birtokát az esztergami káptalannak adta el. 1232-ben II. András kinyilatkoztatja, hogy az esztergami káptalannak a tőle jogtalanul elidegenített szebelébi birtokot, *melyben azelőtt a szászok laktak*, visszaadhatja; 1233-ban pedig megmagyarázza azt, hogy egy évvel azelőtt miért nem laktak ott a „szászok“. Azt mondja t. i., hogy a szebelébi német vendégnépek (hospites theotonici) az esztergami káptalan ellen annyit vétkeztek, hogy a helységből királyi parancs által kiűtasítottak. Ugyanazon okmányban még azt is mondja, hogy a folyón inneni szebelébi lakosok részint szlávok, részint magyarok és részint Theutonici.¹ Láttjuk tehát megezáfolhatatlanul, hogy ugyanazon Saxones, kiket 1217-ben Hontmegyében magyarok és szlávok mellett említenek, 1233-ban theutonok és hogy azon szászokat, kiket 1232-ben Szebeléb előbbi lakosainak neveznek, 1233-ban megint a Theutonici néven jelölik. De azt is jól tudjuk, hogy Hont és Pázmán, ama két sváb lovag, kiknek szent István a lázadó Koppán ellen kivívott győzelmét köszönhette, a hálás királytól maguk és velük jött népeik számára a Garam melletti azon egész vidéket kapták, melyet ma is Hontmegyének nevezünk és így meg lehetünk róla győződve, hogy Garam-Szent-Benedek, Szebeléb és a többi hontmegyei községek német lakossága Hont és Pázmán seregének ivadékaiban keresendő, a mely seregről pedig tudjuk, hogy nem Szász-, hanem Sváboországból származik.

A mit eddig a szatmár-németi, bars- és hontmegyei szászokról mondtunk: ráillik kétségkívül a Pest, Szepes, Sáros és Máramaros vidéki szászokra is, és miután az utóbb nevezett keleti megyéknek egyenes vonalú folytatása Erdélybe vezet, már e földrajzi momentum által indítatva érezzük magunkat az idevágó erdélyi viszonyokat elmélkedés tárgyává tenni.

¹ Knauz I. 288. 298.

e) Hogy Erdélynek egyik tetemes részén már az Árpádok alatt németek telepedtek le és hogy Erdélynek németei magukat még most is szászoknak nevezik, eléggé ismert dolog; ép oly ismeretes azon általánosságban elfogadott föltevés, hogy e szászok II. Gyécsa meghívására, tehát 1141 és 1162 között jöttek Erdélybe. Az már kérdéses, vajjon azon flandrusok, kikről az okmányok kevéssel ezután szólnak, velök egyidejűleg jöttek-e és hogy így csak is egy II. Gyécsa idejében egyetlen egyszer történt nagy bevándorlásról szólhatunk-e? Ezt a kutatók egyik része vallja, a másik tagadja. Szerény véleményem szerint az eddigi kutatások eredményei még nem olyanok, hogy azok alapján a kérdést megoldottnak lehetne tekinteni. Azt hiszem, hogy ez az ügy a bevándorlás idejére, eredetére és egymásutánjára nézve még sok vitatásra szorúl.

Mindenekelőtt azon ténnyt akarjuk kiemelni, hogy az eddig ismert okmányok az erdélyi németeket 1206-óta Saxones-nek nevezik, csak hogy már azelőtt, 1191-ben a pápától, 1204-ben a magyar királytól Theutonici Ultrasilvanorum, illetőleg Transsilvanenses néven neveztetnek¹ és így fölváltva találjuk e két megjelölést a későbbi időkből származó okmányokban is. Ha a királyi kancellária vagy a mérvadó körök az erdélyi németeket mindenkor és minden alkalmal minden kétséget kizáró módon szász vidékből származó telepeseknek tartották volna: akkor róluk — a flandrusokat kivéve — mindig és mindenütt csak mint szászokról, nem pedig egyuttal mint Theutonokról beszéltek volna. Így tehát itt is áll, hogy e szászok alatt, bár egyes telepítő seregek valóban Szászországból jöhettek, nagyban és egészben véve, épúgy mint az egyéb magyar vidékeken telepedett szászok alatt, elleptétben az osztrák theutonokkal csak „birodalmi németeket“ szabad értenünk. Hogy II. András „Andreanumában“ 1224-ben összes erdélyi theuton vendég-népeiről szól, ez csak annak a bizonyítéka, hogy egyáltalában németekre gondol és ha ezekről azt mondja, hogy őket Gyécsa nevű nagyatyja hívta be: akkor ez megint csak azt bizonyítja, hogy a flandrusoknak, mint *ilyeneknek* különös kiemelése, kiket II. Gyécsa tényleg az országba hozott, 1224-ben már nem volt szükséges és hogy az összes jövevényeknek egy tömeggé való egybeolvadása akkor már megtörtént vala.

¹ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. 7.

Hogy II. Gyécsa, vagy helyesebben mondva, derék és böles nagybátyja Belos nádor, a háborúk által minden tekintetben gyöngített ország megszilárdítására külföldieket és azok között németeket hívott az országba, arra kétségszövevényhatatlan okirati kútfőnk van. Maga Gyécsa mondja a XII. század ötvenes éveiben egyik okmányában, hogy a nemes származású vitéz tisztek Gottfried és Albrecht az ő hívására hazai örökségüket otthagyván, Magyarországra jöttek, hol a neki tett szolgálatok elismeréséül őket egynehány vas- és sopronmegyei birtokkal megajándékozta. Fia III. István azzal pótolja ez adatot, hogy az atyjától meghívott Gottfried és Albrecht nevű vitézeket 1171-ben „hospites teotonici“-nek nevezi,¹ mely megnevezés, egybevetve azzal, hogy az Ausztriával határos Vas- és Sopronmegyében kaptak jószágokat és hogy utódaik mindig csak mint a sopronmegyei Frankó és Széleskút és a vasmegyei Sár és Gódfa birtokosai ismeretesek, határozottsággal arra enged következtetni, hogy e teutonok Ausztriából jöttek. Így tehát igen közel fekszik azon föltevésünk, hogy Gyécsa még más németeket, tehát birodalmi németeket is hívott az országba, de arra vonatkozó biztos adataink és esalhatatlan évszámaink ninesenek. Ellenben tagadhatatlan, hogy az Erdélyben 1199-ig flandrusokként megjelölt jövevények² II. Gyécsa meghívására jöttek Magyarországra. Bizonyítja ezt St. Apostoli Gergely biborosnak III. Bélára való hivatkozással kelet nélkül kiállított okmánya³), indirecte pedig II. András az „Andreanum“-ban. Mert bár ez utóbbi 1224-ben nem flandrusokról, hanem a Gyécsa által az országba hívott erdélyi teutonokról szól: kézzelfogható, hogy — mint már fennebb jeleztük — a flandrusoknak különös kiemelését már nem találta szükségesnek és őket az erdélyi németek kötelékébe olvadt jövevényeknek tekintette. Andrásnak azon akarata, hogy az összes nép Szászvárostól Daróczig mostantól kezdve csak egyetlen, azaz tömör nép legyen, fényes bizonyítéka annak, hogy azelőtt még nem volt ilyen; ha a flandrusok Gyécsa hívására a szászokkal vagy a németekkel egyáltalában egyidejűleg jöttek volna be, akkor az Andreanum rendelete szükségtelen lett volna. Ha e telepések, bár nem

¹ Sopronmegyei okmánytár I. 1. 3.

² 1199. után a fennebbi okmánytárban már nem akadunk e megjelölésre.

³ Urkundenbuch I. 2.

közös nyelv és leszármazás által, de egyidejűleg történt betelepedés, egyidejűleg nyert jogok, egyidejűleg átvett kötelességek, szóval érdekközösség által egymással és a többi németekkel szorosán lettek volna összekapcsolva: nem lett volna szükséges, hogy őket a király hatvan évvel később hatalmi szava által a többi németekkel egybeolvaszsa. Így tehát majdnem apodicticus bizonyossággal feltehetjük, hogy a II. Gyécsa idejében kétségtelenül történt bevándorlás csakis a flandrusokra vonatkozik. Ennek további bizonyítékát abban találjuk, hogy kevéssel a szebeni német prépostság alapítása után — a mint ezt majd alább látjuk — azon kérdés merült föl, vajjon a flandrusok bizonyos része az erdélyi püspöknek, vagy az új prépostnak legyen-e alárendelve, mely kérdés St. Apostoli Gergely bíboros bizonyosága szerint III. Béla által akként oldatott meg, hogy ő a nevezett prépostság alapításakor ennek hatáskörébe csak azon flandrusokat akarta beosztani, kiket atyja Gyécsa annak idején bizonyos lakatlan területekre telepített. E szövegezésből minden kétséget kizáró módon az tűnik ki, hogy miután az újonnan alapított német prépostság e lakatlan területekre meghivatott flandrusokon kívül még más híveket is kapott: azon időben, midőn Gyécsa a flandrusokat behívta, már egyéb németektől lakott kultivált területek léteztek és hogy az e területen létezett németek ott tehát már a flandrusok előtt telepedtek le. Ha a flandrusok Gyécsa alatt a németekkel egyidejűleg vándoroltak volna be, akkor a két nemzetnek egyidejűleg nyert jogok és egyidejűleg átvett kötelességek alapján már régen megtörtént egyesítésénél fogva a fennebbi kérdés nem lett volna pör tárgya és miután az egész kérdésben csakis a flandrusokról van szó és a németeket, akár szászokat akár teutonokat egy árva betűvel sem említik, kézzel fogható, hogy ez esetben a flandrusokról mint olyanokról szólnak, kik csak később, miután a németek itt már hosszabb idő óta tartózkodtak, jöttek e vidékre. E logikai ténnyel egyetért a hagyomány is, mely azt tartja, hogy Szeben alapítója, az előkelő Hermann, Gizella idejében a bajor Nürnbergből jött volna Magyarországba. Oly hagyomány ez, melyet a már állása által erre legilletékesebb Keszői Simon krónikás is átvett és melyből történeti magul azt az egyet mindenesetre kiválaszthatjuk, hogy az Erdélyben történt német bevándorlók gyökere és törzse — tekintet nélkül arra, vajjon szászok vagy birodalmi

németek voltak-e — ha nem is éppen Gizella idejében, de minden-
esetre II. Gyécsa uralkodása előtt jött be és hogy a flandrusok II.
Gyécsa alatt, a nélkül, hogy németekkel keveredtek volna, a be-
vándorlás egyik utóraját képezték.

Ennyit a bevándorlás idejéről.

Hogy a „Flandrenses“ kifejezésben csak nyelvszokást lássunk
és a flandrusokat a németekkel, illetve a szászokkal azonosítsuk, az
csak be nem bizonyított, alaptalan és a tényeknek logikai össze-
függésével egyenes ellentétben álló combináció.

Ezekkel a szavakkal:

„Aus Franken kamen wir; nur Einzelne
Entstammen Flandern; diesen Wenigen auch
Ward Franken eine Heimat schon seit Jahren;
Doch deutschen Blutes sind wir Alle, Alle.
*Weil ich ein Flandrer selbst, benennt der König
Irrthümlich Flandrer uns in seinen Briefen“.*

a csomót szétvágni, azt csak a költő engedhette magának; a prag-
matikai történetkutatónak meg nem engedhetjük az éféle licenciákat.
Mert ha Gergely bíboros és III. Bélának földrajzi ismereteiről nines
is valami nagy véleményünk, mégis nehezünkre esik föltételezni,
hogy a flandrusok és németek közötti különböztetést ne ismerték
volna; azt pedig feltételezni, hogy oly időben, midőn a Gyécsa alatt
bevándoroltak között számosan még életben voltak, ezek ne tud-
ták volna, hogy kiesodák és honnan jöttek és hogy oly időben,
hol azon férfiakból, kik a magyar kormány megbízásából annak
idején a bevándorlás ügyét vezették és keresztülvitték, még egy-
nehány élt, ezek se tudták volna, honnan és kiket hoztak az
országba: az absolute lehetetlen.

Flandriai papokkal találkozunk még 1199. után is, de a
flandrusokat 1199. után már nem említik. Kisebbségük miatt kü-
lönös kiemelésük, mint nemzeté már feleslegessé vált, mert akkor
minden esetre már német környezetük zömével egybe olvadtak.¹

¹ A „Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur“
1895. évi folyamában Meyer John egy a Bauer-féle hesseni okmánytárban köz-
zétett, 1313. szeptember 9-én kiállított okiratra utal, mely a következő passust
tartalmazza: „profitemur, quod in Oppoldichussen VIII. jugera cum dimidio
hereditatis nostrorum consanguineorum, qui quondam Ungariam tugerant,

Erdély legrégebbi német jövevényeinek egy része, ismeretlen, de valószínűleg helyi természetű okokból, a már akkor létezett Szebeny¹⁾ közvetlen közelében telepedett le, hol a *villa Hermanni*-t alapította. Ha telepedésükkor Szeben még nem létezett volna és ha a német telepítők rakták volna le alapkövét: lehetetlen volna annak feltételezése, hogy a tőlük alapított, kezdettől fogva tőlük lakott és a tőlük kapott német néven köztudomásra jutott helység magyaroktól és oláhoktól utólagosan más és teljesen idegen hangzású nevet kapott légyen; — a mint viszont azt sem hihetjük, hogy a németek, ha a már létezett Szeben lakosai közepette telepedtek volna le, a helység nevét önként megváltoztatták és az egészen idegenhangzású és nyelvileg sehogysem rokon Hermannsdorf vagy Hermannstadtra alakították volna át.

A majdnem kényszerítő erővel bíró magyarázat abban rejlik, hogy valamely Hermann nevű vezérlete alatt, (kiben bátran, ha nem is éppen az évszám elfogadásával, a Keszői Simon-féle nürnbergi Hermannra lehet ismernünk) bejött telepítők Szeben közvetlen közelében sátrakat ütöttek fel és a tőlük felépített helységet vezérük után nevezték villa Hermanni-nak, mely megjelölés

monasterio in Engeltail pro VIII. marcis legalium denariorum vendidimus“. Ebből azt következteti a szerző, hogy a szökevények azért mentek a távol Magyarországra, mert ott kétségkívül rokonaik és ismerőseik voltak; második következtetése pedig szösz szerint a következő: „meglehető világos, hogy itt csak Erdélyről lehet szó, nem pedig a Szepességéről“ (v. ö. Kropf Lajos cikével a Századok 1899. évfolyamban).

Ez utóbbi következtetést az idézett passusból sehogy sem tudjuk kibetűzni. Az idézett hely csak Magyarországról szól, nem Erdélyről. Erdélyt pedig 1313-ban legalább is úgy ismerték Németországban, mint Magyarországot. Azután már azért sem lehet az idézet alapján az erdélyi szászok hazájára következtetni, mert a „szászokat“, mint tudjuk, Erdélyen kívül még Bars, Hont, Pest, Pilis, Szepes, Sáros, Máramaros megyékben, de még a horvát-szlavóniai vidékekben is találjuk. Sokkal fontosabb volna azon kérdés eldöntése, vajjon az 1313. évi eladók a rokonaiknak Magyarországra történt szökésében oly eseményt látnak-e, mely csak kevéssel azelőtt történt, vagy vajjon alatta egy már sokkal korábban lejátszódott és most már csak az utódok emlékezetében fentartott eseményt értenek, mert utóbbi esetben a fennebbi idézetet, ha nem is az erdélyi szászok eredetének, de legalább Keszői Simon egy bizonyos adatának megvilágítására lehetne felhasználni. Erről azonban más alkalommal.

¹⁾ A későbbi nyelvjárásban Szeben; latinul először Cibinium, aztán Zebyn, még később sokféle írásmódban.

alatt különben¹⁾ csak egyszer és akkor is csak 1223-ban találjuk. Az új telep, községi önállóságának teljes fentartása mellett, territorialis értelmében mindaddig Szeben elővárosát (suburbiumát) képezte mígnem a lakosságnak az idők folyamán történt gyarapodása a két hely közötti térbeli távolságot teljesen kiegyenlítettte; — és midőn az évek folytával a németek szellemi túlsúlyuk által a már egybeolvasott helységeknek tulajdonképeni tényezői voltak: akkor ennek az lett a természetes folyománya, hogy a Szeben név az előrehaladt villa Hermanninak, most már civitasnak, Hermannstadtnak, helyt engedett. A XII. század utolsó évtizedének kezdetén az erdélyi németiség központjává vált Hermannstadt, melyet a hivatalos okmányok azonban még tovább is Cibinium, Szibin, Szebennek neveznek, már a benne székelendő német prépostság alapítására elég érett vala.

¹ Urkundenbuch I. 27.

DR. WERTNER MÓR.